

Determinanty upadłości przedsiębiorców w Polsce – systematyka i badanie komparatywne opinii kadry zarządzającej i syndyków

ARTUR HOŁDA *, *KATARZYNA STROJNY* **

Streszczenie

Upadłość jednostki jest sytuacją standardowo występującą w gospodarce wolnorynkowej. Celem tego artykułu jest przedstawienie przyczyn upadłości przedsiębiorców w Polsce, w świetle badań literaturowych oraz badań własnych autorów. Badania te w przeprowadzone zostały dwutorowo. Pierwszy etap dotyczył analizy akt sądowych przedsiębiorców, którzy złożyli wnioski o ogłoszenie upadłości. Drugi element badań obejmował przeprowadzenie badań ankietowych wśród przedsiębiorców oraz syndyków. Łącznie zebrano 331 ankiet wśród przedsiębiorców oraz 87 wśród syndyków. Zaprezentowane w artykule wyniki badań ankietowych koncentrują się na analizie przyczyn upadłości przedsiębiorców w Polsce w opiniach syndyków i kadry zarządzającej. Przeprowadzone badania w zakresie komparatywnych analiz (syndycy, kadra zarządzająca) stanowią o istocie artykułu, w którym zdiagnozowano determinanty upadłości przedsiębiorców z różnych punktów widzenia.

Słowa kluczowe: przyczyny upadłości, upadłość, bankructwo, opinie syndyków i kadry zarządzającej, porównanie.

Abstract

Determinants of entrepreneurs' bankruptcy in Poland – systematics and comparative analysis of the opinion of management and trustees

The bankruptcy of an individual is a standard situation in a free market economy. The aim of this study is to present the reasons for the bankruptcy of entrepreneurs in Poland, in the light of literature research and the authors' own research. These studies were carried out in two ways – the first stage concerned the analysis of court files of entrepreneurs who filed for bankruptcy. The second element of the research included conducting surveys among entrepreneurs and trustees. In total, 331 surveys were collected among entrepreneurs and 87 from syndicates. The results of the surveys presented in the article focus on the analysis of the reasons for the bankruptcy of entrepreneurs in Poland in the opinions of trustees and management. Conducted research in the field of comparative analyses (syndics, management) is the essence of the study, where the determinants of the bankruptcy of entrepreneurs from various points of view have been diagnosed.

Keywords: causes of bankruptcy, bankruptcy, the opinions of trustees and management, comparison.

* Dr hab. Artur Hołda, prof. UEK, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Wydział Zarządzania, Katedra Rachunkowości, aholda@uek.krakow.pl, ORCID 0000-0002-4577-6262.

** Dr Katarzyna Strojny, UG Gdów, strojny@poczta.onet.pl, ORCID 0000-0001-7818-7192.

Wstęp

Niestabilne czasy, jakich obecnie jesteśmy świadkami, pokazują jednoznacznie, że problematyka zagrożenia finansowego i bankructwo jednostki jest zagadnieniem ciągle aktualnym. W naszym kraju tematyka związana z problemami finansowymi i upadłością pojawiła się dopiero wraz z przemianami społeczno-gospodarczymi oraz nastaniem gospodarki wolnorynkowej. Jednak historia życia gospodarczego dowodzi, że problem bankructwa jest znany od bardzo dawna, bowiem unormowanie niewypłacalności można znaleźć już w babilońskim kodeksie praw Hammurabiego spisany w XVIII wieku p.n.e. Przyjmuje się jednak, że korzenie pojęcia „bankructwo” sięgają średniowiecznych Włoch. Określenie *banca rotta* oznaczało złamaną ławkę i pochodzi od średniowiecznego zwyczaju niszczenia stoisk handlarzom, którzy nie regulowali swoich zobowiązań. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że bankructwo jednostki jest procesem naturalnym, oczyszczającym rynek z podmiotów nieefektywnych ekonomicznie. W gospodarce wolnorynkowej pojawianie się nowych firm i znikanie innych, często znanych i długo obecnych na rynku, jest jedynie przejawem walki konkurencyjnej, bo to właśnie rynek decyduje o tym, kto na nim pozostanie. Upadłość przedsiębiorstwa jest więc zjawiskiem po pierwsze naturalnym, po drugie zaś niezbędnym dla sprawnego funkcjonowania gospodarki wolnorynkowej (Hołda, 2006 s. 53). Jest ono swojego rodzaju regulatorem, który eliminuje z rynku podmioty nieefektywne ekonomicznie. Pomimo swej naturalności nie jest jednak procesem dobrowolnym, a wręcz przeciwnie, wymuszonym przepisami prawa. Kryzysy gospodarcze związane z naturalnymi cyklami gospodarczymi wywołują większe zagrożenia dla sprawnego funkcjonowania jednostek na rynku.

Upadłość przedsiębiorcy wywołuje wiele niekorzystnych konsekwencji nie tylko u samego bankruta, ale również u podmiotów będących w jego bliższym lub dalszym otoczeniu. Dostawcy towarów i usług mogą być niepewni co do spłaty należnych im zobowiązań, kredytodawcy narażeni są na utratę wiarygodności. Dla odbiorców potencjalnego bankruta zagrożeniem może być brak regularnych dostaw towarów, usług i materiałów wykorzystywanych w procesie produkcyjnym. To z kolei może wywołać u kooperanta bankruta problemy związane z niewywiązaniem się z umów w stosunku do jego kontrahentów. Dodatkowo bankructwo związane jest z ponoszeniem zarówno kosztów finansowych w postaci np. utraty zaangażowanych środków pieniężnych przez udziałowców, strat pożyczkodawców z tytułu niespłacenia pożyczki, strat kontrahentów związanych z nieuregulowaniem przez podmioty upadłe należności, jak również kosztów o charakterze społecznym, np. z tytułu wzrostu bezrobocia, oraz w niektórych sytuacjach degradacji regionu (Prusak, 2005, s. 7).

Celem artykułu jest syntetyczne przedstawienie przyczyn upadłości przedsiębiorców w Polsce w świetle krytycznej analizy literatury oraz badań własnych. W artykule zaprezentowano badania komparatywne syndyków i kadry zarządzającej, które mają charakter unikatowy. Istotę opracowania stanowi krytyczna analiza literatury polskiej oraz światowej dotyczącej przyczyn upadłości przedsiębiorców. Analizy literaturowe

obejmowały przegląd materiałów i wydawnictw, w tym wydawnictw zwartych oraz artykułów z czasopism specjalistycznych. Badania własne autorów przeprowadzone zostały dwutorowo – I etap dotyczył analizy akt sądowych przedsiębiorców, którzy złożyli wniosek o ogłoszenie upadłości w Sądzie Rejonowym dla Krakowa – Śródmieścia w Krakowie – ogółem przebadano 247 akt. Drugi zaś obejmował przeprowadzenie badań ankietowych wśród przedsiębiorców oraz syndyków. Zebrano 331 ankiet wśród przedsiębiorców oraz 87 wśród syndyków. W toku badań postawiono dwie alternatywne hipotezy badawcze dotyczące opinii syndyków, tj. hipoteza bazowa w opinii syndyków – przyczyny upadłości w Polsce mają charakter endogeniczny oraz hipoteza alternatywna – w opinii syndyków przyczyny upadłości w Polsce mają charakter egzogeniczny. Z kolei dwie alternatywne hipotezy badawcze dotyczące opinii przedsiębiorców obejmowały: w ocenie przedsiębiorców przyczyny upadłości w Polsce mają charakter egzogeniczny oraz jej alternatywna wersja, że w ocenie przedsiębiorców przyczyny upadłości w Polsce mają charakter endogeniczny. Hipotezy badawcze zostały zweryfikowane za pomocą testów statystycznych.

1. Klasyfikacja i charakterystyka determinant upadłości przedsiębiorców

Zaprzestanie prowadzenia działalności gospodarczej jednostki jest stanem faktycznym, jednak może następować w drodze czynności prawnych o zróżnicowanym charakterze. Różne są też przyczyny zakończenia działalności gospodarczej i mogą one wynikać z woli przedsiębiorcy, z decyzji organu administracyjnego lub też orzeczenia sądowego. Wśród przyczyn będących podstawą zakończenia działalności gospodarczej wymienić można osiągnięcie celu, w jakim działalność ta została podjęta. Jeśli przedsiębiorca podejmuje działalność na ściśle określony czas lub w celu realizacji ustalonego zadania, zaprzestanie działalności w takich okolicznościach może następować po upływie tego czasu. Inną przyczyną zaprzestania działalności przez podmiot może być fuzja, w wyniku której powoływany jest nowy podmiot, a dotychczasowy zaprzestaje działalności. Mogą też być przekształcenia prywatyzacyjne dotyczące podmiotów będących przedsiębiorstwami państwowymi. Zaprzestanie działalności gospodarczej może być konieczne za względu na utratę uprawnień (koncesji, zezwoleń) bądź też kwalifikacji zawodowych do jej wykonywania. Zakończenie działalności może być też efektem decyzji organu administracyjnego lub orzeczenia sądowego podjętego nie w sprawach wyżej poruszonych, lecz również w sprawach dotyczących: ochrony konkurencji lub środowiska bądź też w sprawach cywilnych związanych z ochroną własności, posiadania, czy też dóbr osobistych. Upadłość przedsiębiorstw w przeciwieństwie do innych form zaprzestania działalności nie jest procesem dobrowolnym, a wręcz przeciwnie – wymuszonym przepisami prawa. Jest ustawowym obowiązkiem kierownictwa przedsiębiorstwa, które utraciło zdolność do regulowania zobowiązań, zaprzestało spłacania długów lub powstała nadwyżka zobowiązań nad majątkiem przedsiębiorcy. Upadłość

przedsiębiorcy w tym kontekście jest rozumiana jako stan rzeczywisty spowodowany nieumiejętnością sprawnego prowadzenia działalności gospodarczej lub też brakiem wystarczającej elastyczności przedsiębiorcy w dostosowywaniu się do zmian zachodzących na rynku. Trzeba również zwrócić uwagę na fakt, że w polskich realiach gospodarczych znane są sytuacje, gdy upadłość likwidacyjna jest jedynie transferem majątku do innych podmiotów gospodarczych, których właścicielami lub udziałowcami są te same osoby lub osoby blisko powiązane z dotychczasowymi właścicielami/udziałowcami. Unika się wówczas płacenia wszelkiego rodzaju danin i podatków na rzecz państwa i całej gamy zobowiązań wobec wierzycieli upadłego podmiotu (Hołda, 2012 s. 69–70). Postępowanie tego rodzaju łączy się z oszustwami księgowymi, ale jednocześnie nie stanowi kreatywnej księgowości (zob. szerzej Hołda i in., 2006). A. Hołda definiuje rachunkowość kreatywną jako dokonanie zgodnych z prawem i własnym uznaniem wyborów pomiędzy różnymi metodami postępowania w sytuacjach, gdy standardy i wzorce z zakresu rachunkowości nie wskazują bezpośredniego rozwiązania problemu lub dopuszczają podejścia fakultatywne. Zdefiniowana w taki sposób rachunkowość kreatywna jest przede wszystkim zawsze zgodna z obowiązującymi przepisami prawa, a w szczególności prawa bilansowego. Tak sformułowana definicja rachunkowości zakłada spełnienie kryteriów wiarygodności informacji ekonomicznej, jej cech jakościowych, tj. bezbłędności, neutralności i kompletności. Traci ona tym samym jednoznacznie pejoratywny odcień, często postrzegany przez opinię publiczną i profesjonalistów z zakresu księgowości. W tym kontekście rachunkowość kreatywna nie może być utożsamiana z oszustwem księgowym, które ma na celu po prostu manipulowanie danymi finansowymi jednostki, najczęściej zgodnie z wolą zarządu, w celu osiągnięcia własnych interesów i celowym wprowadzeniu użytkowników sprawozdań finansowych w błąd (Hołda, 2016). Upadłość przedsiębiorstw w kontekście powyższych rozważań zawsze winna być utożsamiana z oszustwem księgowym i celowymi działaniami zarządów, co potwierdzają badania przeprowadzone wśród syndyków dotyczące przyczyn upadłości w Polsce.

Zagrożenia kontynuacji działalności mogą być systematyzowane według różnych kryteriów, np. egzogeniczne lub endogeniczne względem jednostki, finansowe lub operacyjne, ilościowe lub jakościowe, podlegające oddziaływaniu jednostki lub będące poza możliwością oddziaływania jednostki (Hołda, 2006, s. 24–25).

Zdaniem Hołdy szczególnie ważną systematykę zagrożeń kontynuacji działalności z punktu widzenia rachunkowości i rewizji finansowej jest podział na dwie podstawowe grupy zagrożeń, które w konsekwencji zarówno pojedynczo, jak i razem mogą zagrozić istnieniu jednostki, tj.:

- zagrożenia pierwszego rodzaju, tzn. zagrożenia wynikające ze struktury finansowej, które znajdują bezpośrednie odzwierciedlenie w danych o charakterze finansowym, bądź w ich interpretacjach w momencie wystąpienia tych zagrożeń;
- zagrożenia drugiego rodzaju, tj. zagrożenia wynikające ze sfery operacyjnej, które zwykle nie znajdują bezpośredniego odzwierciedlenia w danych o charakterze finansowym bądź w ich interpretacjach w momencie wystąpienia tych zagrożeń.

Zagrożenia te mogą mieć charakter:

- wewnętrzny – wynikający z organizacji, struktury czy funkcjonowania jednostki;
- zewnętrzny – wynikający z czynników pochodzących z otoczenia jednostki.

W literaturze przedmiotu alternatywnie systematyzuje się ekonomiczne przyczyny upadłości przedsiębiorstw (Appenzeler, 1998 s. 339–340). Podstawowy podział wyróżnia przyczyny mikroekonomiczne, endogeniczne, leżące wewnątrz samej jednostki oraz zewnętrzne makroekonomiczne. Cechą wyróżniającą te pierwsze jest to, że pozostają one niejako cały czas w zasięgu i „pod kontrolą” jednostki. Te drugie zaliczyć można do bardziej obiektywnych, na które jednostka w rzeczywistości nie ma wpływu.

Najczęściej pojawiająca się w literaturze przyczyna niepowodzeń finansowych jednostki związana jest bezpośrednio z błędami w jej zarządzaniu. Jeżeli przykładowo znajdziemy już menedżera, który sprawnie i z sukcesami zarządzał będzie niewielką jednostką nie oznacza to wcale, że podobne sukcesy odniesie w wypadku dużej organizacji. Co więcej, duże organizacje są najczęściej zbyt skomplikowane by mogły być sprawnie zarządzane przez jedną osobę. Problemem może być również przecenianie wiedzy o charakterze technicznym. Zdarza się, że decydenci zasiadający w zarządach firm świetnie znają się na technicznych zagadnieniach związanych z produkcją danego dobra, ale nie mają wystarczającej wiedzy z zakresu ekonomii, zarządzania, finansów czy marketingu. Błędne informacje pochodzące z systemu finansowo-księgowego powodują brak rzetelnych danych pomocnych zarządzającym przedsiębiorstwem w podejmowaniu decyzji. Problemem mogą się okazać również oszustwa księgowe i manipulacja danymi finansowymi spółki (Hołda, Nowak, 2003, s. 76). Niestety w dzisiejszych drażliwych czasach, ostra walka konkurencyjna i możliwości pozyskiwania kapitału dzięki „odpowiednim wynikom finansowym” powodują, że problem manipulowania danymi finansowymi jest obecny w naszej rzeczywistości. Inny aspekt tej sprawy to fakt, że wynagrodzenie kadry zarządzającej uzależnione jest od wyników finansowych jednostki. Wszystko to sprzyja koloryzowaniu rzeczywistości. Zdarza się również, że menedżerowie jednostek podejmują decyzje o prowadzeniu działalności na dużą skalę, jednak czasem rozmiar prowadzonej działalności lub „wejście” w duży projekt w stosunku do możliwości wiąże się z przeinwestowaniem firmy, a to może wywołać problemy finansowe. Duże znaczenie ma również komunikacja wewnętrzna w firmie. Błędy w tej dziedzinie sprawiają, że osoby decyzyjne mają błędne lub niepełne dane o firmie jako całości. Może to wywoływać błędy decyzyjne. Brak kontroli budżetów to kolejna bolączka naszych rodzimych przedsiębiorców. Kontrola budżetów wdrażana jest najczęściej w wypadku dużych firm. Małe i średnie przedsiębiorstwa często ignorują to zagadnienie ze względu, głównie, na koszt wdrożenia systemu kontroli budżetów. Inna sprawa to brak reakcji na zmiany technologii. Spowodowane jest to często dużymi kosztami związanymi z wprowadzaniem innowacyjnych rozwiązań w procesie produkcji, poprzedzonych często znacznymi wydatkami na badania i rozwój. Zaniedbania tej sfery ze strony firmy wywołuje często spadek konkurencyjności ich produktów, ze wszystkimi konsekwencjami charakterystycznymi dla tego zjawiska łącznie.

Wspomniane wcześniej oszustwa księgowo dotyczą głównie osób zarządzających firmą. Innym problemem są kradzieże wewnętrzne. Dziś kradzieże te nie dotyczą tylko produktów czy półproduktów wytwarzanych przez jednostkę, ale również takich rzeczy jak kradzież licencji, patentów, strategii, czy baz danych kontrahentów.

Z kolei czynniki makroekonomiczne (zewnętrzne) można podzielić na trzy kategorie uzależnione od zasięgu ich oddziaływania (Pałczyńska-Gościński, 2001 s. 23–24):

- 1) przyczyny związane z sytuacją sektora gospodarki lub gałęzi przemysłu, w której działa jednostka, takie jak: silna konkurencja w branży, duża konkurencja ze strony importerów na rynku zbytu produktów danego przedsiębiorstwa, trudności w sprośtaniu rosnącym wymaganiom rynkowym, silne skoncentrowanie kapitału firm konkurencyjnych;
- 2) przyczyny wynikające z ogólnej sytuacji w szerokim otoczeniu jednostki: zmiana systemu ekonomicznego lub politycznego państwa, recesja, inflacja, zmiany stóp procentowych, kursów walutowych, cen paliw, zdarzenia losowe, konieczność wdrażania nowych metod działania i głębokiej restrukturyzacji w związku z otwarciem Polski na inwestycje zagraniczne, częste i niespodziewane zmiany prawa gospodarczego i przepisów podatkowych;
- 3) przyczyny wynikające z sytuacji globalnej: niekorzystna polityka handlowa państw rozwiniętych, zmiany polityczne i gospodarcze w innych krajach.

Przyczyny zewnętrzne powodujące upadłość firmy w naszym kraju były charakterystyczne dla procesu transformacji. Obecnie częściej jako powody zagrożenia finansowego firmy podaje się czynniki wewnętrzne.

Zaprezentowane powyżej klasyfikacje nie uwzględniają jeszcze jednego, z punktu widzenia poznawczego bardzo istotnego podziału przyczyn upadłości, a mianowicie czynników pierwotnych i wtórnych. Wśród czynników wtórnych wymienić można spadek konkurencyjności, brak płynności finansowej, wysokie zadłużenie przedsiębiorstwa, czy spadek przychodów ze sprzedaży. Są to czynniki, które mają bezpośrednie odzwierciedlenie w sprawozdaniu finansowym jednostki. Jednak w ocenie autorów opracowania podstawową rolę odgrywają czynniki pierwotne, które związane są z szeroko rozumianym zarządzaniem, obejmującym wszystkie szczeble i obszary działalności przedsiębiorstwa.

2. Przyczyny upadłości przedsiębiorców w Polsce w świetle dotychczasowych badań

W świetle literatury przedmiotu przyczyny upadłości w naszym kraju były inne niż te w krajach o gospodarce wolnorynkowej. Do klasycznych przyczyn upadłości w okresie transformacji należały (Prusak, 2001 s. 95):

- niedostateczna jakość zarządzania:
 - centralizacja władzy,
 - brak silnego centrum decyzyjnego,

- słabe kwalifikacje menedżerów średniego szczebla,
- niedostateczna kontrola realizacji decyzji;
- nieprawidłowe struktury organizacyjne:
 - struktura organizacyjna nakierowana na produkt lub technologię, a nie na klienta,
 - pokrywające się zakresy kompetencji i odpowiedzialności,
 - niewłaściwa rozpiętość kierowania,
 - nieracjonalna organizacja procesów produkcji w czasie i przestrzeni;
- zaniedbany marketing:
 - brak strategii marketingowej,
 - niedopasowanie strategii marketingowej do strategii biznesowej firmy,
 - brak wiedzy o pozycjach produktu firmy,
 - brak rozeznania działań konkurencji;
- zaniedbane zarządzanie finansowe:
 - brak wiarygodnej informacji finansowej,
 - nieprawidłowa kalkulacja produktów,
 - brak planowania przepływów finansowych.

Wybrane czynniki determinujące przyczyny upadłości w Polsce przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Przykładowe czynniki determinujące upadłość jednostki – przegląd literatury

Autor	Czynniki endogeniczne	Czynniki egzogeniczne
E. Mączyńska (2013)	Błędy w zarządzaniu, brak stosowania systemów wczesnego ostrzegania, brak skutecznej analizy ekonomiczno-finansowej przedsiębiorstwa, niska jakość kontroli, słaby system nadzoru	Zmiany paradygmatu cywilizacyjnego, cykliczność i wahania koniunktury, niestabilność warunków funkcjonowania, dysfunkcje związane z egzekwowaniem i wprowadzaniem prawa, prowadzona polityka monetarna i fiskalna państwa
E. Mączyńska, M. Zawadzki (2000)	Zbyt mały rozmiar działalności, zła lokalizacja przedsiębiorstwa, niskie kwalifikacje kadry, brak odpowiednich technologii, niska jakość sprzedawanych produktów	Spadek tempa wzrostu gospodarczego, zmiany struktury popytu, globalizację gospodarki, zanik nieefektywnej wymiany międzynarodowej, globalizacja rynków
B. Prusak (2001)	Brak kapitału, brak kwalifikacji, brak umiejętności zarządzania u kadry menadżerskiej, zła kondycję ekonomiczną, brak planów finansowych	Wysokie stopy procentowe, wzrost konkurencji, recesja, upadłość innych przedsiębiorstw, problemy rodzinne

ciąg dalszy tab. 1

Autor	Czynniki endogeniczne	Czynniki egzogeniczne
P. Kopczyński (2016)	Zła polityka finansowa prowadząca do wysokiego poziomu zadłużenia, utrata rynków zbytu, brak jednoznacznie sformowanej strategii przedsiębiorstwa, zbyt wysokie zadłużenie, niedostateczna kontrola finansowa zawieranych kontraktów	Wahania popytu i podaży na niektóre wyroby i usługi, ostra konkurencja ze strony innych przedsiębiorstw, kryzys polityczno-gospodarczy w świecie i w regionie, niekontrolowany import towarów z zagranicy, inflacja
M. Szczerbak (2005)	Słabość zarządzania, brak kontroli finansowej, zachowawcza polityka finansowa, brak dostępu do taniej siły roboczej, brak innowacji	Spadek popytu na wyroby przedsiębiorstwa, rozwój sieci hipermarketów, wyższe wymagania konsumenckie, wahania kursów walut, złe regulacje na rynku pracy
W. Rogowski (2015)	Nieumiejętne zarządzanie, problemy współnika, kontrahenta, przeinwestowanie, utrata kluczowego odbiorcy, wypowiedzenie umów przez banki	Spadek popytu, silna konkurencja, kryzys gospodarczy, wahania kursów walut

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeglądu literatury.

W kolejnej części opracowania autorzy chcą zaprezentować przykładowe wyniki przeprowadzonych badań na temat przyczyn upadłości w Polsce.

Jednymi z pierwszych badań przeprowadzonych w naszym kraju były badania toruńskich naukowców, przeprowadzone pod kierownictwem S. Sudoła w latach 1990–1998. Przeprowadzono je w regionach bydgoskim, włocławskim i toruńskim. Podsumowanie wyników analizy wskazanej pracy zaprezentowano w tabeli 2.

Tabela 2. Hierarchia ważności przyczyn upadku przedsiębiorstw w latach 1990–1998

Lp.	Obszar	Waga
1	Polityka gospodarcza	2,3
2	Produkt	2,2
3	Finanse przedsiębiorstw	2,2
4	Produkcja	2,0
5	Organizacja i zarządzanie	1,9
6	Postawy pracownicze i zatrudnienia	1,9

Lp.	Obszar	Waga
7	Rynek	1,8
8	Zaopatrzenie	1,8
9	Sprzedaż i marketing	1,7
10	Majątek	1,7
11	Pozostałe	1,4

Źródło: Sudoł, Matuszak (2002, s. 128).

Zagadnienie to podlegało badaniu również przez A. Zelek, gdzie próba badawcza liczyła 126 przedsiębiorstw z regionu województwa zachodniopomorskiego. Wyniki analiz zawarte zostały w tabeli 3.

Tabela 3. Czynniki kryzysogenne w opiniach przedsiębiorców
(dane w %)

Makrootoczenie firmy		Mikrootoczenie firmy		Czynniki wewnętrzne	
czynnik	wskazania	czynnik	wskazania	czynnik	wskazania
Recesja w polskiej gospodarce	72	Wzrost stopnia konkurencyjności	52,8	Brak kapitału oraz innych zasobów	28,8
Recesja w naszej branży	58,4	Zatory płatnicze	50,4	Błędne zarządzanie wewnątrz organizacji	26,4
Poziom bezrobocia	36,8	Napływ kapitału zagranicznego	28	Brak strategii rozwoju	17,6
Kursy walut obcych	25,6	Innowacje technologiczne w branży	9,6	Błędna polityka strategiczna	16,8
Poziom stopy procentowej	24,8			Niska efektywność gospodarowania	15,2
Stawki podatków pośrednich	23,2			Starzenie się produktów	13,6
Recesja w gospodarce światowej	16			Zdarzenia losowe	12,8

ciąg dalszy tab. 3

Makrootoczenie firmy		Mikrootoczenie firmy		Czynniki wewnętrzne	
czynnik	wskazania	czynnik	wskazania	czynnik	wskazania
Stawki podatków bezpośrednich	15,2			Błędna polityka cenowa	12,8
Stawki celne w imporcie	9,6			Częste zmiany na stanowiskach kierowniczych	11,2
Stopa inflacji	8,8			Konflikty wewnątrz organizacji	10,4
Stawki celne w eksporcie	8,0			Braki problemy kadrowe	10,4
Niekorzystne warunki makroekonomiczne	2,4			Inne	7,2

Źródło: opracowanie na podstawie: Zelek (2003).

Podobne badania zostały przeprowadzone w ramach badań własnych Katedry Zarządzania Politechniki Łódzkiej. Próba liczyła 50 przedsiębiorstw, a w opiniach kadry menedżerskiej główne przyczyny zagrożenia finansowego firm tkwią w otoczeniu firm, chociaż teoretycy oraz przegląd literatury zachodniej wskazują na wewnętrzne symptomy zagrożenia finansowego (zob. tab. 4).

Tabela 4. Główne przyczyny kryzysów w przedsiębiorstwie regionu łódzkiego (dane w %)

Przyczyny zewnętrzne	Udział	Przyczyny wewnętrzne	Udział
Dekoniunktura na rynku	80	Błędy w zarządzaniu	34
Rosnąca konkurencja krajowa i zagraniczna	68	Brak planowania strategicznego	28
Kryzys finansowy	56	Fluktuacja kadry kierowniczej	8
Spadek popytu	50	Niedostateczny controlling	26
Presja na innowacje technologiczne	24	Przestarzała technologia	16
Wysokie stopy procentowe	68	Niedostateczna działalność marketingowa	28

Przyczyny zewnętrzne	Udział	Przyczyny wewnętrzne	Udział
Zmiany kursów walut	36	Błędne inwestycje	8
Starzenie się sektora	18	Błędne rozwiązania organizacyjne i zły przepływ informacji	40
Czynniki losowe	6	Niska efektywność	22
Inne	4	Konflikty wewnątrzorganizacyjne	18
		Wysokie koszty	74
		Wysoki poziom zadłużenia i trudności z jego obsługą	52
		Inne	4

Źródło: Grądzki, Zakrzewska Bielawska (2009, s. 18).

W latach 2000–2004 przeprowadzono badania upadłości przedsiębiorstw na terenie całej Polski. Autorką badań ankietowych była M. Szczerbak (2007, s. 37–53). Ankietę skierowano do syndyków oraz nadzorców sądowych. Skala była 10-stopniowa, gdzie 0 oznaczało brak wpływu, natomiast 10 – wpływ kluczowy. Wyniki przeprowadzonych badań przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5. Wewnętrzne, zewnętrzne i pośrednie przyczyny upadłości przedsiębiorstwa

Wewnętrzne/Opinie syndyków	Zewnętrzne/Dokumentacja Sądowa
Nieumiejętne zarządzanie. Celowe działanie na szkodę przedsiębiorstwa	Kryzys gospodarczy
Polityka finansowa doprowadzająca do nadmiernego zadłużenia	Stopa procentowa, inflacja, kurs walutowy
Podejmowanie zbyt dużych projektów inwestycyjnych	Zmiana prawa
	System podatkowy
	Polityka celna
	Konkurencja
	Globalizacja
	Integracja z UE
Pośrednie (opinie syndyków i dokumentacja sądowa)	
Brak kapitału	Wysokie czynsze
Rezygnacja odbiorcy z zakupu towaru	Zmiana popytu
Wycofanie się dostawcy z dotychczasowej współpracy	

Źródło: Szczerbak (2007, s. 52).

3. Badanie własne przyczyn upadłości przedsiębiorców w Polsce w latach 2003–2015

W celu dokonania analizy przyczyn upadłości przedsiębiorców w Polsce w okresie obowiązywania ustawy z dnia 28.02.2003 roku *Prawo upadłościowe i naprawcze* przeprowadzono badania dotyczące tego zagadnienia. Przebiegały one dwutorowo. Jednym z elementów była analiza dokumentacji sądowej, jednostek, które złożyły wniosek o ogłoszenie upadłości. Realizacja tego etapu badań była możliwa dzięki współpracy z VIII Wydziałem Gospodarczym dla spraw upadłościowych i naprawczych Sądu Rejonowego dla Krakowa Śródmieścia w Krakowie. Została ona przeprowadzona w okresie od listopada 2013 do sierpnia 2014. Ogółem przeanalizowano 247 wniosków o ogłoszenie upadłości złożonych w sądzie w Krakowie w latach 2003–2013. Spośród przeanalizowanych wniosków 87% zostało złożone przez dłużnika. Struktura próby badawczej obejmowała w 77% spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, a największą grupę wśród składających wniosek o ogłoszenie upadłości byli usługodawcy – ok. 39% badanej próby. Drugi element badań zmierzający do identyfikacji przyczyn upadłości przedsiębiorców w naszym kraju polegał na przeprowadzeniu ankiet wśród kadry zarządzającej, przedstawicieli rad nadzorczych, właścicieli firm oraz praktyków postępowań upadłościowych. Formularz ankiety zbudowany został na podstawie opublikowanych wyników dotychczasowych badań, dotyczących upadłości przedsiębiorców w Polsce oraz na świecie, jednocześnie uwzględniał przeprowadzoną analizę akt sądowych. W latach 2014–2015 ogółem przesłano 3865 listów drogą elektroniczną lub pocztą tradycyjną do spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie, jednostek wyszukiwanych w internetowych bazach przedsiębiorców. Dodatkowo przesłano 61 pism do prezesów izb zrzeszających przedsiębiorców z prośbą o udział w badaniu. W wyniku podjętych działań w badaniu wzięło udział 331 przedsiębiorców. Grupę respondentów wśród syndyków wyselekcjonowano na podstawie dostępnego na stronach Ministerstwa Sprawiedliwości rejestru osób posiadających licencję syndyka. Do tej grupy przesłano drogą elektroniczną 416 listów z prośbą o wypełnienie ankiety. Ostatecznie 87 syndyków wypełniło przesłane ankiety, a 11 przesłało swoje spostrzeżenia na temat przyczyn upadłości przedsiębiorców w Polsce w miejsce ankiety. Polska podzielona została na sześć regionów zgodnie z klasyfikacją NUTS. W tabelach 6–8 została zaprezentowana charakterystyka respondentów.

Tabela 6. Liczba spółek akcyjnych notowanych na GPW – rynek podstawowy oraz NewConnect biorących udział w badaniu w podziale na regiony

Region	Liczba ankiet		Odsetek zwrotu
	przesłanych	odesłanych	
Centralny	276	17	6,15
Południowy	139	14	10,07

Region	Liczba ankiet		Odsetek zwrotu
	przesłanych	odesłanych	
Wschodni	42	10	23,80
Północno-zachodni	52	18	34,61
Południowo-zachodni	76	2	2,63
Północny	56	7	12,5
Razem	641	68	10,60

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Tabela 7. Liczba spółek prawa handlowego, cywilnego oraz przedsiębiorców prowadzących jednoosobową działalność gospodarczą, biorących udział w badaniu w podziale na regiony

Region	Liczba ankiet		Odsetek zwrotu
	przesłanych	odesłanych	
Centralny	451	40	8,86
Południowy	294	126	42,85
Wschodni	483	22	4,88
Północno-zachodni	453	13	2,86
Południowo-zachodni	452	33	7,30
Północny	450	29	6,84
Razem	2583	263	10,18

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Tabela 8. Liczba syndyków objętych badaniem na temat przyczyn upadłości w Polsce

Region	Miasto	Liczba		Odsetek zwrotu	
		wykonanych telefonów	ankiet		
			przesłanych (po otrzymaniu zgody)		odesłanych
Centralny	Warszawa Łódź Aleksandrów Łódzki Radom Wieluń	105	92	21	22,82

ciąg dalszy tab. 8

Region	Miasto	Liczba			Odsetek zwrotu
		wykonanych telefonów	ankiet		
			przesłanych (po otrzymaniu zgody)	odesłanych	
Południowy	Kraków Katowice Chrzanów Tarnów Gliwice Dąbrowa Górnicza Bielsko-Biała Bytom Częstochowa	98	95	20	21,05
Wschodni	Rzeszów Przemyśl Lublin Białystok Kielce	67	62	13	20,96
Północno-zachodni	Szczecin Koszalin Kołobrzeg Gorzów Wielkopolski Zielona Góra Poznań Gniezno	91	82	12	14,63
Południowo-zachodni	Wrocław Opole Wałbrzych Jelenia Góra	51	46	11	23,91
Północny	Olsztyn Gdynia Gdańsk Toruń Stargard Gdański Elbląg Bydgoszcz	42	39	10	25,64
Razem		454	416	87	20,91

Źródło: opracowanie własne na podstawie prowadzonych badań ankietowych.

W tabelach 9 oraz 10 zaprezentowane zostały wyniki przeprowadzonych analiz wniosków o ogłoszenie upadłości oraz sprawozdań Tymczasowych Nadzorców Sądowych.

Tabela 9. Hierarchia przyczyn upadłości przedsiębiorcy – analiza akt sądowych w opinii przedstawicieli wnoszących (przedsiębiorców)

Lp.	Przyczyna złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości w ocenie przedstawicieli jednostek	Liczba wskazań
1	Brak płynności finansowej	67
2	Spadek przychodów ze sprzedaży	19
3	Brak zapłaty zobowiązań	15
4	Kryzys ekonomiczny/finansowy w kraju/świecie	14
5	Zła współpraca z kontrahentem	13
6	Błędne decyzje administracyjne/kontrole organów państwa/niekorzystne wyroki sądowe	12
7	Bezskuteczna egzekucja należności złe zarządzanie należnościami	10
8	Spadek popytu podwykonawstwo/przeinwestowanie wzrost konkurencji Zły serwis – kary umowne – reklamacje	9
9	Konflikty wewnątrz organizacji egzekucja komornicza lub bankowa	8
10	Generowanie strat	7

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych analiz dokumentacji sądowej.

Tabela 10. Hierarchia przyczyn upadłości przedsiębiorcy – analiza akt sądowych w opinii Tymczasowych Nadzorców Sądowych

Lp.	Przyczyna złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości w ocenie Tymczasowych Nadzorców Sądowych	Liczba wskazań
1	Przeinwestowanie	28
2	Brak płynności Brak kontroli	20 20
3	Błędne zarządzanie Konflikty wewnątrz organizacji	19
4	Zatory płatnicze	18
5	Brak odpowiedniej reakcji zarządzających na pojawiające się problemy w jednostce	17
6	Spadek popytu	13
7	Błędne zarządzanie zapasami lub majątkiem jednostki	12
8	Celowe działanie zarządu Egzekucja komornicza lub bankowa Kryzys	10

ciąg dalszy tab. 10

Lp.	Przyczyna złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości w ocenie Tymczasowych Nadzorców Sądowych	Liczba wskazań
9	Błędne zarządzanie finansami jednostki Zła współpraca z kontrahentem Faktyczne zaprzestanie prowadzenia działalności/zakaz prowadzenia działalności Brak kontroli kosztów	9
10	Bezskuteczna egzekucja należności/błędne zarządzanie należnościami Powiązania osobowo-kapitałowe	8

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Analiza danych zawartych w tabeli 9 oraz 10 wskazuje, że wnioskujący o ogłoszenie upadłości podają we wnioskach częściej przyczyny obiektywnie wynikające z warunków rynkowych, w których działają zarządzane przez nich jednostki. Wskazują na takie czynniki jak brak płynności, spadek przychodów ze sprzedaży, brak zapłaty zobowiązań kryzys ekonomiczny, czy zła współpraca z kontrahentem. W ocenie przyczyn niepowodzenia jednostki zasadniczo pomijane są zagadnienia związane ze złym zarządzaniem ogółem, czy błędnym zarządzaniem finansami przedsiębiorstw. W ocenie prowadzącego badania podawane przyczyny nie są faktycznymi przyczynami, a powstałe, najczęściej podawane trudności ekonomiczne są po prostu efektem błędnie podejmowanych decyzji lub zaniechań w obszarze zarządzania jednostką lub finansami jednostki.

Odmienne spostrzeżenia widoczne są w tabeli 10, gdzie analizowane są sprawozdania Tymczasowych Nadzorców Sądowych. Znacznie częściej podnoszone są zagadnienia związane z zarządzaniem lub brakiem odpowiedniej kontroli ze strony zarządzających, czy brakiem stosownej reakcji ze strony zarządów na pojawiające się problemy. Na pierwszy plan wysuwa się przeinwestowanie, które w rzeczywistości jest po prostu efektem podjętych przez zarządy decyzji i prowadzenie działalności w zbyt dużej skali. Analiza przyczyn upadłości wskazywanych przez Tymczasowych Nadzorców Sądowych pokazuje, że dostrzegają oni błędy w zarządzaniu jednostką we wszystkich obszarach jej działalności.

Tabela 11. Hierarchia przyczyn upadłości prezentowane w dokumentacji sądowej

Lp.	Badania S. Sudola 1990–2000	M. Szczerbak 2000–2004	Badania pod kierownictwem W. Rogowskiego		Badania K. Strojny 2003–2013 (rozprawa doktorska)
			2005–2010	2008–2012	
1	Spadek popytu na wyroby przedsiębiorstwa	Słabość zarządzania	Spadek popytu	Spadek popytu na wyroby przedsiębiorstwa	Przeinwestowanie

Lp.	Badania S. Sudola 1990–2000	M. Szczerbak 2000–2004	Badania pod kierownictwem W. Rogowskiego		Badania K. Strojny 2003–2013 (rozprawa doktorska)
			2005–2010	2008–2012	
2	Nieumiejętne zarządzanie przedsiębiorstwem przez dyrektora	Ujemny wynik finansowy	Silna konkurencja	Wzrost zobowiązań przeterminowanych	Brak płynności
3	Niedokonywanie zmian w technologii wytwarzania w celu obniżenia kosztów produkcji	Wysokie zadłużenie przedsiębiorstwa	Kryzys gospodarczy	Ujemny wynik finansowy	Brak kontroli/dozoru
4	Nadmierna baza produkcyjna	Wzrost zobowiązań przeterminowanych	Nieskuteczne zarządzanie	Wrogie działania przeciwko spółce	Błędne zarządzanie
5	Niedokonywanie redukcji zatrudnienia	Błędna strategia	Problemy współnika/kontrahenta	Utrata płynności finansowej	Konflikty wewnątrz organizacji
6	Brak niezbędnych zmian struktury produkcji dla rynku krajowego	Słabość i błędy w zarządzaniu należnościami, środkami pieniężnymi	Wahania kursowe	Słabe zarządzanie należnościami	Zatory płatnicze
7	Niska wydajność pracy	Wysoki wskaźnik dźwigni finansowej	Przeinwestowane	Błędna strategia	Brak reakcji na pojawiające się problemy
8	Wysokie zadłużenie przedsiębiorstwa	Wzrost zapotrzebowania na kredyty i pożyczki oraz opóźnienia w ich spłacie	Wypowiedzenie umów przez banki	Recesja w gospodarce	Spadek popytu
9	Silna konkurencja zagraniczna	Brak odpowiedniej kontroli finansowej i generalnie audytu wewnętrznego	Utrata kluczowego odbiorcy		Błędne zarządzanie zapasami lub majątkiem firmy

ciąg dalszy tab. 11

Lp.	Badania S. Sudola 1990–2000	M. Szczerbak 2000–2004	Badania pod kierownictwem W. Rogowskiego		Badania K. Strojny 2003–2013 (rozprawa doktorska)
			2005–2010	2008–2012	
10	Nieskuteczność starań mających na celu przyciągnięcie zagranicznego kapitału	Agresywna (kreatywna) rachunkowość	Spadek koniunktury w branży		Kryzys
11		Postępujące procesy globalizacyjne i nasilanie się konkurencji			

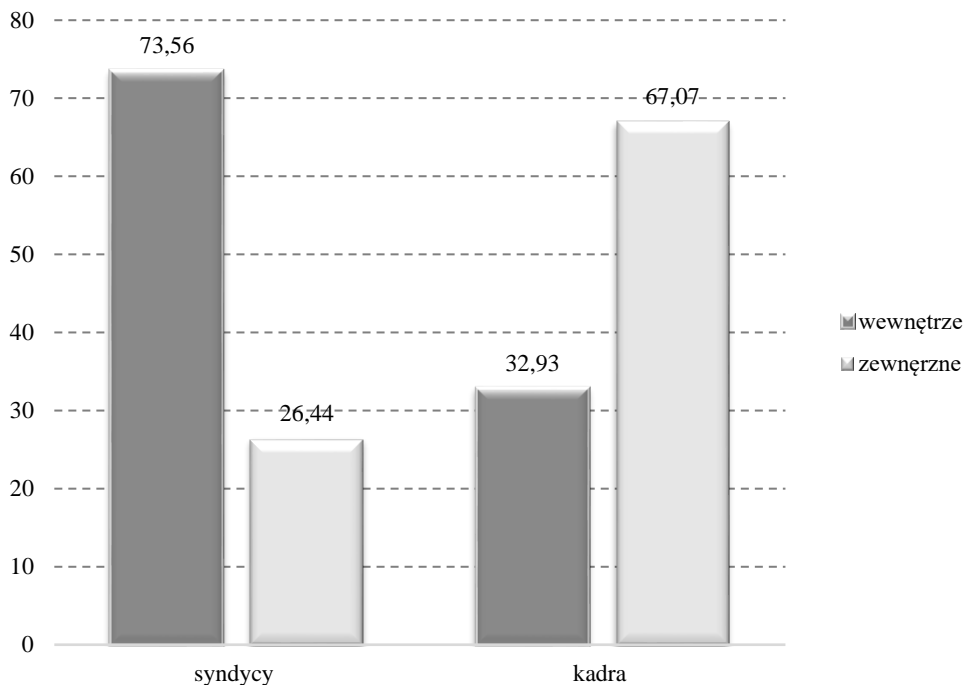
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań literaturowych oraz badań własnych.

Porównanie przyczyn upadłości zaprezentowanych w kilku badaniach pozwala stwierdzić, że pomimo różnych okresów badawczych niektóre czynniki występują standardowo. Przykładowo: spadek popytu, kryzys, słabość zarządzania ogółem lub nieprawidłowe zarządzanie wybranymi elementami gospodarki finansowej przedsiębiorstwa. Charakterystyczne jest, że w początkowych latach transformacji częściej wskazywano czynniki wynikające z sytuacji makroekonomicznej kraju, natomiast w późniejszych okresach częściej wskazywano czynniki wynikające z szeroko rozumianego sposobu zarządzania, będące pod kontrolą jednostki. Znamienne również jest, że w przeprowadzonych dotychczas badaniach częściej odnoszono się do czynników wtórnych w miejsce pierwotnych. Pokazują to badania zarówno S. Sudola, M. Szczerbak, W. Rogowskiego, jak i prezentowane w niniejszym opracowaniu.

Wyniki przeprowadzonych badań ankietowych zostały zaprezentowane na rysunkach 1 i 2, gdzie wyraźnie odróżniają się wskazania przedsiębiorców i syndyków.

Dane przedstawione na rys. 1 wskazują, że odmienne jest stanowisko kadry zarządzającej oraz syndyków odnośnie do przyczyn upadłości przedsiębiorców w naszym kraju. Ponad 73% respondentów wśród przedstawicieli osób posiadających licencję syndyka wskazało, że przyczyną upadłości przedsiębiorców są czynniki wewnętrzne. W wypadku kadry zarządzającej za główny czynnik upadłości przedsiębiorcy uznane zostały czynniki zewnętrzne – ponad 67% wskazań wśród przedstawicieli kadry zarządzającej. Przeprowadzone badania oraz testy statystyczne pokazują również, że postrzeganie przyczyn upadłości przedsiębiorców w Polsce nie jest zależne od zmiennych demograficznych zarówno w grupie przedsiębiorców, jak i syndyków.

Rysunek 1. Przyczyny upadłości przedsiębiorców w opiniach syndyków i kadry zarządzającej – porównanie

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ankietowych.

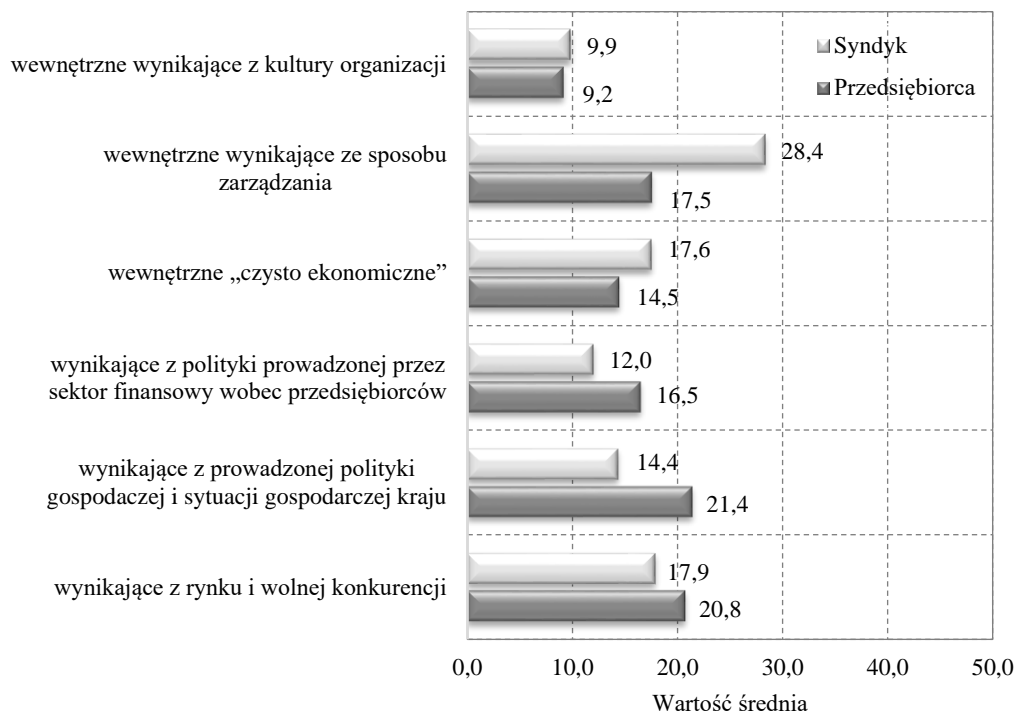
Istotnie statystycznie ($\chi^2(1) = 46,888; p < 0,01$) w opiniach syndyków główne czynniki bankructw przedsiębiorców w Polsce pochodzą z wewnątrz organizacji, tj. 73,6%. Natomiast w opiniach kadry główne czynniki upadłości przedsiębiorców w Polsce pochodzą z zewnątrz organizacji 67,1%.

Tabela 12. Statystyki częstości i procentu odpowiedzi na pytanie dotyczące głównej przyczyny upadłości w zależności od zmiennej „Grupa”

Pytanie	Odpowiedź	Grupa			
		przedsiębiorca		syndyk	
		N	%	N	%
Czy główną przyczyną upadłości firmy są czynniki	wewnętrzne	109	32,9	64	73,6
	zewnętrzne	222	67,1	23	26,4
$\chi^2(1) = 46,888; p < 0,01$					

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 2. Przyczyny upadłości przedsiębiorców w opiniach syndyków i kadry zarządzającej w poszczególnych obszarach działalności przedsiębiorcy – porównanie

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ankietowych.

Tabela 13. Statystyki opisowe dla czynników z podziałem na grupy osób badanych z testem różnic U Manna-Whitneya między tymi grupami

Czynniki wpływające na upadłość	Grupa									Statystyki testu U Manna-Whitneya	
	przedsiębiorca			syndyk			ogółem			Z	P
	M	SD	MD	M	SD	MD	M	SD	MD		
Wynikające z rynku i wolnej konkurencji	20,8	12,0	20,0	17,9	13,1	15,0	20,2	12,3	20,0	-2,789	0,005
Wynikające z prowadzonej polityki gospodarczej i sytuacji gospodarczej kraju	21,4	14,2	20,0	14,4	10,5	10,0	20,0	13,8	20,0	-4,864	0,000
Wynikające z polityki prowadzonej przez sektor finansowy wobec przedsiębiorców	16,5	11,4	15,0	12,0	7,5	10,0	15,6	10,9	10,0	-3,743	0,000

Czynniki wpływające na upadłość	Grupa									Statystyki testu U Manna-Whitneya	
	przedsiębiorca			syndyk			ogółem			Z	P
	M	SD	MD	M	SD	MD	M	SD	MD		
Wewnętrzne, czysto ekonomiczne – związane z zarządzaniem finansami jednostki	14,5	9,8	10,0	17,5	10,1	15,0	15,1	10,0	10,0	-2,737	0,006
Wewnętrzne, wynikające ze sposobu zarządzania	17,6	13,0	15,0	28,4	15,1	25,0	19,8	14,1	15,0	-6,519	0,000
Wewnętrzne, wynikające z kultury organizacji	9,2	5,8	10,0	9,9	7,4	10,0	9,3	6,2	10,0	-0,143	0,886

Objaśnienia: M – wartość średnia, SD – odchylenie standardowe, MD – mediana, Z – statystyka testu U Manna-Whitneya, P – poziom istotności dla Z.

Źródło: opracowanie własne.

Przeprowadzone badania ankietowe wśród syndyków, właścicieli firm, przedstawicieli zarządów oraz organów nadzorczych potwierdzają tendencje przedstawione wcześniej w przypadku analizy dokumentacji sądowej. Analizując poszczególne obszary działalności jednostki zauważymy, że zdaniem syndyków najistotniejszymi czynnikami wpływającymi na upadłość przedsiębiorców są czynniki wewnętrzne wynikające ze sposobu zarządzania (średni = 28,4) Natomiast w opiniach przedsiębiorców najistotniejsze są czynniki wynikające z prowadzonej polityki gospodarczej i sytuacji gospodarczej kraju (średnia = 21,4). Czynniki wpływające na upadłość wewnętrzne wynikające ze sposobu zarządzania są ważniejsze dla syndyków (średnia = 28,4) niż dla przedsiębiorców (średnia = 17,5). Czynniki wpływające na upadłość wewnętrzne „czysto ekonomiczne” związane z zarządzaniem finansami jednostki są ważniejsze dla syndyków (średnia = 17,6) niż dla przedsiębiorców (średnia = 14,5). Czynniki wpływające na upadłość wynikające z polityki prowadzonej przez sektor finansowy wobec przedsiębiorców są ważniejsze dla przedsiębiorców (średnia = 16,5) niż dla syndyków (średnia = 12,0). Czynniki wpływające na upadłość, a wynikające z prowadzonej polityki gospodarczej i sytuacji gospodarczej kraju są ważniejsze dla przedsiębiorców (średnia = 21,4) niż dla syndyków (średnia = 14,4). Czynniki wpływające na upadłość wynikające z rynku i wolnej konkurencji są ważniejsze dla przedsiębiorców (średnia = 20,8) niż dla syndyków (średnia = 17,9). Brak jest istotnie statystycznych różnic między badanymi grupami w przypadku czynnika wewnętrznego wynikającego z kultury organizacji czyli najbliższego otoczenia jednostki.

Z przeprowadzonych badań wśród grupy syndyków wynika, że prawie 30% wszystkich respondentów zajmujących się zawodowo zagadnieniem upadłości uważa, iż niepowodzenie jednostki jest wynikiem niewłaściwego zarządzania nią. Na kolejnym miejscu uplasowały się czynniki wynikające z rynku oraz zasad wolnej konkurencji, prawie tyle samo otrzymały czynniki wewnętrzne czysto ekonomiczne związane z błędnym

zarządzaniem finansami jednostki. Niewłaściwe zarządzanie ma o ponad 10% więcej wskazań niż kolejny obszar działania przedsiębiorcy, jakim są czynniki wynikające z rynku i wolnej konkurencji, czy czynniki czysto ekonomiczne, związane z zarządzaniem finansami jednostki. Na kolejnych miejscach znalazły się czynniki związane z ogólną sytuacją w kraju oraz polityką prowadzoną przez sektor finansowy wobec przedsiębiorców w kraju – odpowiednio niespełna 15% wskazań i 12% wskazań. Syndycy nie upatrują podstawowych przyczyn upadłości przedsiębiorców w czynnikach wynikających z tzw. kultury organizacji. W przeprowadzonych badaniach respondenci mieli uszeregować czynniki z każdego wymienionego obszaru od najbardziej do najmniej istotnych determinant mających wpływ na upadłość firmy.

Z kolei zdaniem kadry zarządzającej oraz właścicieli firm główne obszary determinujące upadłość przedsiębiorcy leżą poza obszarem jego bezpośredniego oddziaływania. Ponad 21% respondentów wskazało, że głównym czynnikiem determinującym upadłość przedsiębiorcy jest rynek i wolna konkurencja. Czynniki związane z polityką gospodarczą i sytuacją gospodarczą w kraju wskazało prawie 21% respondentów. Na kolejnym miejscu wskazano obszar wewnętrzny związany z zarządzaniem przedsiębiorstwem, który uzyskał ponad 17% wskazań. Co ciekawe, niewiele rzadziej winą za niepowodzenie gospodarcze respondenci obarczali współpracę sektora finansowego z przedsiębiorcami – ponad 16%. Na kolejnych miejscach znalazły się czynniki czysto ekonomiczne – związane z zarządzaniem finansami czy kontrolą w jednostce w tym zakresie. Jako najmniej ważne badani wskazali czynniki związane z otoczeniem mikrojednostki – kulturą organizacji.

Tabela 14. Kluczowe przyczyny upadłości w Polsce oraz w wybranych krajach Europy i świata

Lp.	Kraj badań	Najczęściej wskazywana przyczyna
1	Australia	Kondycja ekonomiczna, brak umiejętności zarządzania, inne przyczyny
2	Kanada	Brak umiejętności zarządzania, brak umiejętności zarządzania finansami, błędne działania marketingowe
3	Stany Zjednoczone	Brak doświadczenia w zarządzaniu firmą, brak środków finansowych, błędne planowanie
4	Stany Zjednoczone	Trudne uwarunkowania zewnętrzne, zła strategia zarządzania, zbyt mały kapitał
5	Stany Zjednoczone	Trudne warunki rynkowe, brak umiejętności zarządzania, zły moment wprowadzenia produktów na rynek
6	Stany Zjednoczone	Brak umiejętności zarządzania, zła strategia, brak kapitalizacji
7	Stany Zjednoczone	Niewystarczające zasoby finansowe, zbyt szybki wzrost jednostki, oszustwa
8	Stany Zjednoczone	Błędne zarządzanie, błędy marketingowe, niewłaściwe zarządzanie finansami

Lp.	Kraj badań	Najczęściej wskazywana przyczyna
9	Iran	Błędne zarządzanie, brak wystarczającego wsparcia finansowego, zła kondycja gospodarcza kraju
10	Wielka Brytania, Walia, Niemcy	Błędne zarządzanie, utrata rynków, problemy fiskalne
11	Niemcy	Błędy w obszarze zarządzania, brak lub słaba kontrola, spadek kondycji finansowej jednostki
12	Kraje europejskie w dobie kryzysu 2009	Zła strategia firmy, błędne decyzje inwestycyjne, przekroczony poziom kosztów
13	Niemcy	Błędne zarządzanie, błędy ze strony właścicieli jednostek, słaba konkurencyjność
14	Polska	Brak kapitału, błędne zarządzanie, brak strategii rozwoju
15	Polska	Brak płynności finansowej, błędy w zarządzaniu, brak doświadczenia w zarządzaniu jednostką
16	Polska	Błędy w zarządzaniu, przeinwestowanie, błędne zarządzanie finansami firm
17	Polska	Błędy w zarządzaniu należnościami, błędna strategia, wysoki poziom kosztów
18	Polska	Błędy w zarządzaniu, dekonstrukcja na rynku, brak planowania strategicznego
19	Polska	Spadek popytu na oferowane produkty / usługi, błędne decyzje podejmowane przez kadrę kierowniczą
20	Polska	Błędne zarządzanie jednostką, wpływ rynku i wolnej konkurencji, błędne zarządzanie finansami jednostki
21	Chorwacja	Słaba konkurencyjność, nierozwinięty rynek i mechanizmy rynkowe
22	Portugalia, Hiszpania, Irlandia, Włochy	Zadłużenie kraju, deficyt budżetowy, niski popyt wewnętrzny
23	Kraje Ameryki Łacińskiej	Niski poziom rozwoju gospodarczego, niestabilność finansowa
24	Rosja	Kryzys płatności, niedostateczne przestrzeganie prawa, spadek pozycji rodzimych firm

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeglądu dotychczasowych badań dotyczących przyczyn upadłości, Strojny (2017).

Faktycznie przyczyny upadłości mają różnorodny charakter, jednak analiza danych zawartych w tabeli 14 wskazuje, że globalnie podstawowym czynnikiem upadłości przedsiębiorcy są błędy popełnione przez zarządzających jednostką. W krajach o ustabilizowanej gospodarce rynkowej najczęściej wskazywanymi przyczynami upadłości przedsiębiorców były przyczyny związane z obszarem zarządzania, błędna strategia firmy, przeinwestowanie i brak kontroli. Wskazywano również na błędy w zarządzaniu

finansami jednostek, czyli rzeczywiste błędy obciążające najczęściej najwyższą kadrę kierowniczą. Podobnie sytuacja przedstawiała się w dotychczasowych badaniach przyczyn upadłości w Polsce. Z przedstawionych danych wynika, że podobnie jak w przypadku krajów rozwiniętych także w Polsce najczęściej wskazywano na błędy związane z zarządzaniem jednostką, zarządzaniem jej finansami, niewłaściwym planowaniem, czy błędną strategią firmy. Wyniki badań wskazane w opracowaniu również potwierdzają tezę, że przyczyn upadłości przedsiębiorcy upatrywać należy w czynnikach wewnętrznych, a jednym z ważnych czynników jest błędne zarządzanie. Jedynie w krajach o niestabilizowanej gospodarce wolnorynkowej, będących w okresie transformacji, krajach z dużymi problemami finansów publicznych, o niskim poziomie rozwoju gospodarczego lub w krajach, w których nie ma gospodarki wolnorynkowej, częściej wskazuje się inne przyczyny upadłości przedsiębiorcy.

Jednocześnie statystyczna weryfikacja hipotez wskazanych w opracowaniu jednoznacznie pozwala stwierdzić, że istotnie statystycznie (χ^2 -kwadrat = 46,888; $p < 0,01$) w opiniach syndyków główne czynniki bankructw przedsiębiorców w Polsce pochodzą z wewnątrz organizacji, tj. 73,6%. Natomiast w opiniach kadry zarządzającej główne czynniki upadłości przedsiębiorców w Polsce pochodzą z zewnątrz organizacji 67,1%, a w związku z powyższym w obu przypadkach brak jest podstaw do odrzucenia hipotez bazowych wskazanych w niniejszym opracowaniu.

Zakończenie

Przedstawione w artykule przyczyny upadłości przedsiębiorców wskazują, że wraz ze zmianami społeczno-gospodarczymi w naszym kraju zmianie uległy również przyczyny niepowodzeń jednostek gospodarczych. O ile w pierwszych latach transformacji można było wskazywać bardziej na zewnętrzny ich charakter, o tyle w okresie późniejszym przyczyn niepowodzeń jednostki upatrywać należy wewnątrz organizacji. Nie wydaje się zaskakujący fakt, że w okresie przemian główne przyczyny upadłości związane były z nieprzystosowaniem jednostek do otoczenia w jakim się znalazły. Konkurencja ze strony podmiotów prywatnych czy zagranicznych sprawiła, że dotychczasowe molochy nie radziły sobie z nowymi warunkami ekonomicznymi, co wywoływało często konieczność zakończenia przez nie działalności.

Po okresie transformacji trudno jest jednak przyczyn upadłości upatrywać jedynie w czynnikach zewnętrznych. Na pierwszy plan wysuwają się czynniki endogeniczne, pozostające tak naprawdę pod kontrolą jednostki. Cytowane badania oraz wyniki badań własnych jednoznacznie wskazują, że główne przyczyny niepowodzeń firm leżą w obszarze nieprawidłowego zarządzania na poziomie globalnym lub w poszczególnych obszarach działalności jednostek. Pierwotnym więc czynnikiem wpływającym na niepowodzenie jednostki jest słabość zarządzania, przybiera ono różnorodną postać w zarządzaniu finansami jednostki, przeinwestowanie, zła strategia firmy, nieodpowiednia współpraca z kontrahentem. Dodatkowo wyniki przeprowadzonych badań wskazują,

że przyczyn upadłości szukać można również w celowych działaniach, zaniechaniach lub zbyt późnej reakcji zarządzających na pojawiające się w poszczególnych obszarach problemy. Warto podkreślić, że w opinii autorów wciąż kluczowym problemem w zakresie kontynuacji działalności przedsiębiorców pozostaje rola prospektywnych decyzji w kontekście zaniechania działań bieżących.

Sytuację potwierdzają badania przeprowadzone w krajach wysoko rozwiniętych, w których wyniki badań najczęściej wskazują błędy w zarządzaniu, brak doświadczenia w zarządzaniu jednostką, błędy w zarządzaniu finansami jednostki, jako przyczynę upadłości przedsiębiorcy. Czynniki makroekonomiczne wskazywane były w dobie kryzysu gospodarczego, w sytuacji gdy państwa miały problemy z deficytem finansów publicznych lub gospodarek krajów o niskiej konkurencyjności.

Przedstawione opracowanie stanowi głos w dyskusji dotyczącej przyczyn upadłości w Polsce. Istotą badania determinant upadłości przedsiębiorców w Polsce było wskazanie działań, których należy unikać, by nie popaść w stan upadłości. Przeciwdziałanie upadłości ma zasadnicze znaczenie, gdyż stan upadłości wywołuje wiele negatywnych skutków dla przedsiębiorców oraz interesariuszy wewnętrznych i zewnętrznych. Ponadto upadłość przedsiębiorcy generuje koszty nie tylko dla kontrahentów i kooperantów. Może być przyczyną wielu kosztów społecznych, które w ocenie autorów są szczególnie ważne ze społecznego i gospodarczego punktu widzenia.

Literatura

- Appenzeller D. (1998), *Mikro i makroekonomiczne przyczyny upadłości przedsiębiorstw w Polsce*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, LX (3–4), s. 333–350.
- Arasti Z. (2011) *An empirical study on the causes of business failure in Iranian context*, „African Journal of Business Management”, 5 (17), s. 7488–7498.
- Baldwin J.R., Gray T., Johnson J., Proctor J., Rafiquzzaman M., Sabourin D. (1997), *Failing Concerns: Business Bankruptcy in Canada*, Statistics Canada, Minister of Industry, Ottawa.
- Bławat F. (2003), *Przedsiębiorca w teorii przedsiębiorczości i praktyce małych firm*, Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Gdańsk.
- Boratyńska K. (2014), *Przyczyny upadłości przedsiębiorstw sektora spożywczego*, [w:] E. Mączyńska, (red.), *Bankructwa przedsiębiorstw. Wybrane aspekty ekonomiczne i prawne*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- Grądzki R., Zakrzewska-Bielawska A. (2009), *Przyczyny i objawy kryzysu w polskich przedsiębiorstwach*, „Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego”, 3 (2), s. 11–21.
- Hołda A. (2016), *Percepcja pojęcia rachunkowość kreatywna przez opinię publiczną i środowisko profesjonalnych księgowych w Polsce*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 87 (143), s. 43–54.
- Hołda A. (2012) *Wartość godziwa, a proces i przesłanki upadłości przedsiębiorstw*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 126, s. 69–79.
- Hołda A. (2006) *Zasada kontynuacji działalności i prognozowanie upadłości w polskich realiach gospodarczych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, seria specjalna nr 174, Kraków.
- Hołda A., Kutera M., Surdykowska S. (2006), *Oszustwa księgowe – teoria i praktyka*, Difin, Warszawa.
- Hołda A., Nowak W. (2002), *Metody estymacji ryzyka oszustwa przez niezależnych audytorów*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 8 (64), s. 75–85.
- Kuciński K. (2005), *Powody upadłości przedsiębiorstw*, [w:] K. Kuciński, E. Mączyńska (red.), *Zagrożenie upadłością*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.

- Kopczyński P. (2016), *Metody prognozowania upadłości wykorzystywane w praktyce przez polskie przedsiębiorstwa – wyniki badań ankietowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 89 (145), s. 95–132, DOI: 10.5604/16414381.1218244.
- Mączyńska E. (2013), *Bankructwa przedsiębiorstw. Wymiar teoretyczny statystyczny i rzeczywisty*. „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego”, 1, s. 7–35.
- Mączyńska E., Zawadzki M. (2000), *Modelowe i prognostyczne aspekty pomiaru zmian w sytuacji przedsiębiorstw w restrukturyzacji – analiza dyskryminacyjna*, INE PAN, Warszawa
- Novak B., Sajter D. *Causes Of Bankruptcy in Europe and Croatia*, https://mpr.aub.uni-muenchen.de/5833/1/MPPA_paper_5833.pdf (dostęp 28.0.2016).
- Pałczyńska-Gościniak R. (2001) *Dylematy analizy finansowej w ocenie zasadności kontynuacji działalności przedsiębiorstwa*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 3 (59), s. 22–33.
- Pawłowicz L. (2001), *Kryzys przedsiębiorstwa i restrukturyzacja finansowa*, [w:] L. Pawłowicz (red.), *Ekonomika przedsiębiorstw – zagadnienia wybrane*, ODDK, Gdańsk, s. 235–238.
- Prusak B. (2001), *Uwarunkowania upadłości przedsiębiorstw*, [w:] F. Bławat (red.), *Gospodarka Polski w okresie transformacji*, Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk.
- Prusak B. (2005), *Nowoczesne metody prognozowania zagrożenia finansowego przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa.
- Rogowski W. (2015), *Przyczyny upadłości polskich przedsiębiorców – ujęcie empiryczne*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów/Szkoła Główna Handlowa”, 144, s. 161–196.
- Sudoł S. Matuszak M. (2002), *Przyczyny rozwoju i upadku polskich przedsiębiorstw przemysłowych w okresie transformacji ustrojowej 1990–1998*, Wydawnictwo UMK, Toruń.
- Strojny K. (2017), *Determinanty upadłości przedsiębiorców w Polsce*, UEK Kraków (rozprawa doktorska, niepubl.).
- Szczerbak M. (2007), *Przyczyny upadłości przedsiębiorstw i uwarunkowania organizacyjne restrukturyzacji upadłościowej*, [w:] B. Prusak (red.), *Ekonomiczne i prawne aspekty upadłości przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa, s. 37–53.
- Zacharkis J.A., Meyer D.G, de Castro J. (1999), *Differing Perceptions of New Venture Failure: A Matched Exploratory Study of Venture Capitalists and Entrepreneurs*, „Journal of Small Business Management” 37 (3).
- Zdyb M. (2001), *Ocena zagrożenia przedsiębiorstwa upadłością przy zastosowaniu finansowych wskaźników syntetycznych*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza”, 4, s. 36–39.
- Zelek A. (2003), *Potransformacyjny kryzys polskich przedsiębiorstw*, Materiały konferencji „Transformacja – Integracja – Globalizacja. W poszukiwaniu modelu rozwoju gospodarczego Polski”, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków, 15–16.05.2003 (niepubl.).
- Żurawska E. (2004), *Ekonomika i polityka rosyjskich bankructw*, „Waprosy Ekonomiki”, 4, s. 118–135.

Źródła internetowe

- Analysis Corporate Insolvencies in Europe 13/14, Analysis Corporate Insolvencies in Europe 14/15*, http://www.creditreform.com/fileadmin/user_upload/CRInternational/local_documents/Analysen/Corporate_Insolvencies_12_13.pdf (dostęp 28.02.2016).
- Business Insolvency Worldwide*, Economic Outlook no 1207, Economic Research, Euler Hermes, <http://www.eulerhermes.com/mediacenter/Lists/mediacenter-documents/Economic-Outlook-Insolvency-World-Cup-May14.pdf> (dostęp 28.02.2016).
- Top 15 reasons for insolvency*, Kearney A.T. Company, <http://www.wall-street.ro/articol/English-Version/67711/Top-15-reasons-of-insolvency.html> [data pobrania: 28.02.2016].

Źródło finansowania

Artykuł sfinansowany ze środków na utrzymanie potencjału badawczego (nr umowy 079/WZ-KR/02/2018/S/8079).